

XORIJIY VA ICHKI INVESTITSİYALARNING BUXORO VILOYATI IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Cho'lliyev Obid Ostonovich

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O'zbekistonning Buxoro viloyatida xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (XTI) va ichki investitsiyalarning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilinadi. So'nggi yillarda shakllangan statistik ko'rsatkichlar asosida investitsiya oqimlarining dinamikasi va tarmoqlar bo'yicha taqsimoti o'rganiladi. Investitsiya larni jalb etishda institutsional islohotlar, infratuzilma rivoji va hududiy siyosatning roli baholanadi. Tadqiqotda investitsiyalarning hududiy yalpi ichki mahsulot (YIM) o'sishi, bandlik va sanoatni diversifikatsiya qilishdagi hissasi empirik ma'lumotlar orqali tahlil qilinadi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, XTI mahalliy ustuvorliklar bilan uyg'unlashganda, hududiy barqaror rivojlanishni sezilarli darajada jadallashtirishga qodir.*

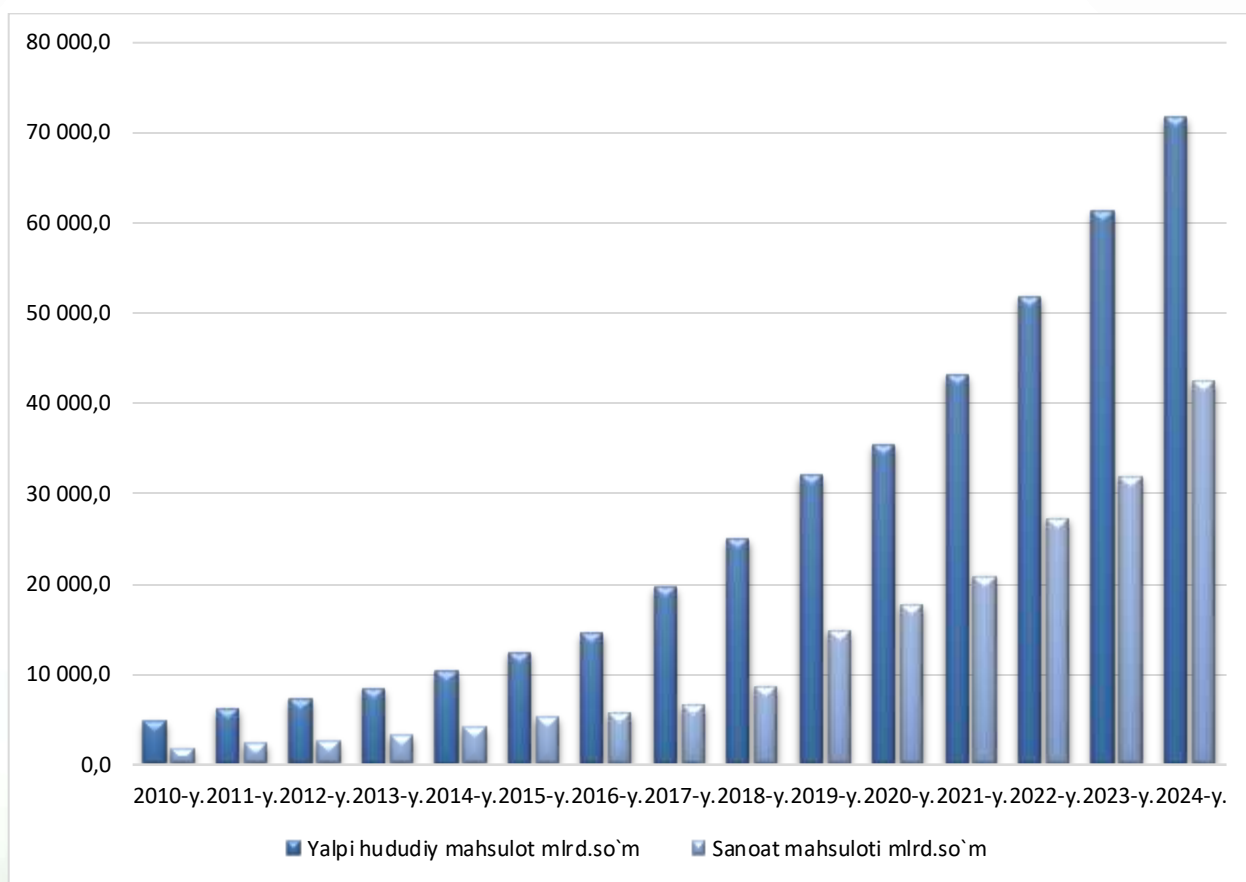
Kalit so'zlar: *xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar, ichki investitsiyalar, hududiy rivojlanish, Buxoro viloyati, investitsiya siyosati, iqtisodiy o'sish.*

Buxoro viloyati o'zining boy tarixiy merosi va iqtisodiy salohiyati bilan O'zbekistonning strategik hududlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakat iqtisodiyotini liberallashtirish, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan chuqur islohotlar amalga oshirildi. Ushbu maqolada mazkur islohotlarning Buxoro viloyatiga investitsiya oqimlari shakllanishiga ta'siri, hamda bu investitsiyalarning hududiy iqtisodiy rivojlanishga qanday ta'sir ko'rsatgani o'rganiladi.

Xalqaro va mahalliy ilmiy tadqiqotlarda investitsiyalarning iqtisodiy o'sishdagi roli keng tahlil qilingan. Xususan, Dunning (1993), Alfaro va boshqalar (2004), Borensztein va hammualliflar (1998) kabi olimlar XTI kapital, texnologiya va tajriba olib kirishi mumkinligini, ammo bu jarayon mahalliy muhit va institutsional salohiyatga bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar. O'zbekiston misolida esa milliy va hududiy siyosatning uyg'unlashuvi investitsiya samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lmoqda, ayniqsa Buxoro kabi hududlar uchun.

Tadqiqotda 2017–2023 yillar oralig'ida Buxoro viloyatidagi investitsiya tendensiyalari statistik tahlil qilinib, institutsional va siyosiy asoslarning sifat jihatdan bahosi beriladi. Asosiy ma'lumotlar manbai sifatida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, hududiy investitsiya hisobotlari va Jahon bankining baholari ishlatilgan.

Quyidagi diagrammada Buxoro viloyatining 2010–2024-yillar davomida yalpi hududiy mahsuloti (YHM) va sanoat mahsuloti hajmi o'sish tendensiyalari aks ettirilgan.

1-rasm. Buxoro viloyatida YHM va sanoat mahsuloti hajmining dinamikasi (2010–2024-yillar, mlrd soʻmda)

Grafikdan koʻrinib turibdiki, 2010-yildan 2024-yilgacha YHM 15,4 baravarga, sanoat mahsuloti esa 25,3 baravarga oshgan. Bu esa viloyatda sanoat tarmogʻining yalpi iqtisodiy oʻsishga nisbatan tezroq rivojlanayotganini anglatadi. Ayniqsa 2018-yildan keyingi yillarda sanoat mahsuloti oʻsishi keskin tezlashgan.

Bu holat bir nechta omillar bilan izohlanadi:

- Hududiy sanoat infratuzilmasining modernizatsiyasi (energetika, gaz-kimyo, toʻqimachilik va boshqa sohalarda).
- Xorijiy investitsiyalar evaziga tashkil etilgan korxonalar sonining ortishi.
- Davlat tomonidan sanoatni ragʻbatlantiruvchi siyosat yuritilishi, xususan soliq imtiyozlari va erkin iqtisodiy zonalar faoliyati.

Shuningdek, YHMdagi barqaror oʻsish sanoat bilan bir qatorda xizmatlar sohasi, qishloq xoʻjaligi va qurilish kabi boshqa tarmoqlarning ham kengayib borayotganidan dalolat beradi.

1-jadval.**Buxoro viloyatining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari (2010–2024)**

Yil	YHM (mlrd so'm)	Sanoat mahsuloti (mlrd so'm)	Investitsiyalar (mlrd so'm)	Xizmatlar hajmi (mlrd so'm)
2010	4 651,60	1 674,80	2 147,20	1 072,60
2015	12 368,60	5 143,90	4 075,90	3 751,20
2020	35 320,00	17 574,40	12 183,90	9 843,10
2023	61 242,60	31 860,40	31 030,50	28 157,80
2024	71 560,40	42 317,30	48 961,20	34 495,10

2010–2024-yillar davomida Buxoro viloyati iqtisodiyotida ijobiy dinamik o'sish kuzatildi. Bu davr mobaynida yalpi hududiy mahsulot (YHM) hajmi 4 651,6 mlrd so'mdan 71 560,4 mlrd so'mgacha yetib, deyarli 15,4 baravar oshgan. Har yili YHM o'sish sur'ati nisbatan barqaror bo'lib, 2024-yilda 106,6 foizni tashkil etdi. Bu esa viloyat iqtisodiyoti tarkibiy jihatdan kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Sanoat sektori 2010-yildagi 1 674,8 mlrd so'mlik hajmdan 2024-yilga kelib 42 317,3 mlrd so'mga yetdi. Sanoat mahsulotlari o'sishi yil sayin nisbatan izchil bo'lib, ayniqsa 2018-yildan keyingi yillarda sezilarli tezlashgan. Bu viloyatda sanoat modernizatsiyasi, qayta ishlash sanoati rivoji hamda energetika loyihalarining amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi sektorining ulushi ham yildan-yilga barqaror o'sib borgan. 2010-yilda 2 518,7 mlrd so'mlik hajm 2024-yilga kelib 41 871,5 mlrd so'mga yetib, qariyb 16,6 baravar ortgan. Ushbu tarmoqda o'sish sur'atlari nisbatan past, ammo barqarorligicha qolmoqda (yiliga 102–107%).

Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 2010-yildagi 2 147,2 mlrd so'mdan 2024-yilga kelib 48 961,2 mlrd so'mga oshgan. Ayniqsa 2017-yildan keyin keskin o'sish kuzatiladi. Bu Buxoro viloyatining investitsion jozibadorligi ortgani, infratuzilmaviy loyihalar faollashgani va davlat-xususiy sheriklik asosidagi tashabbuslarning kuchaygani bilan bog'liq. Qurilish ishlari hajmi 2010-yildagi 580,0 mlrd so'mdan 2024-yilda 16 514,5 mlrd so'mga yetgan bo'lib, ushbu sohada ham izchil o'sish ko'zga tashlanadi. Bu esa urbanizatsiya, infratuzilmaviy rivojlanish va aholining turmush darajasi o'sib borayotganini bildiradi.

Chakana savdo aylanmasi hajmi 2010-yildagi 1 290,2 mlrd so'mdan 2024-yilda 22 101,5 mlrd so'mga yetgan bo'lib, aholi daromadlarining ortib borayotganini va iste'mol

bozorining kengayishini ko'rsatadi. O'sish sur'atlari yil sayin yuqori darajada bo'lgan (100–115%). Xizmatlar sohasi ham sezilarli darajada o'sgan – 2010-yildagi 1 072,6 mlrd so'mdan 2024-yilda 34 495,1 mlrd so'mgacha, ya'ni qariyb 32 baravar. Bu viloyatda turizm, axborot texnologiyalari, moliyaviy xizmatlar va boshqa xizmat ko'rsatish tarmoqlarining jadallashgan rivoji bilan bog'liq.

Tashqi savdo aylanmasida esa nomutanosib holat kuzatiladi. 2010-yilda 762,5 mln AQSh dollarini tashkil qilgan savdo aylanmasi 2024-yilda 1 307,5 mln dollarga yetgan bo'lsa-da, eksport-import tafovuti doimiy salbiy bo'lib qolmoqda. 2024-yil yakunida salbiy saldo –714,5 mln dollarni tashkil etgan. Bu esa viloyatda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning eksportbopligini oshirish, eksport yo'naltirilgan investitsiya loyihalarini kengaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, yuqori investitsiya hajmlariga ega hududlarda YIM o'sishi va bandlik darajasi tezroq bo'lgan. Xususan, XTI jalb etilgan tarmoqlarda ish o'rinlari soni 1,5–2 barobargacha oshgan. Erkin iqtisodiy zonalar, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari va investorlarni himoya qilish tizimlarining joriy etilishi investitsiya muhiti yaxshilanishiga olib keldi. Soliq imtiyozlari, ma'muriy tartiblarning soddalashtirilishi kabi huquqiy islohotlar esa investorlar ishonchini mustahkamladi. Buxoro viloyatining makroiqtisodiy ko'rsatkichlari viloyatda iqtisodiy o'sish, investitsiyaviy faollik va infratuzilmaviy rivojlanish jarayonlarining kuchayganini ko'rsatadi. Biroq tashqi savdodagi salbiy saldo, ayrim yillarda sanoat yoki xizmatlar sohasida past o'sish sur'atlari, hamda ayrim yillarda ichki iste'mol tovarlar ishlab chiqarishdagi pasayishlar hududiy iqtisodiyotda tizimli diversifikatsiyaga ehtiyoj borligini anglatadi.

Kelgusida raqobatbardosh eksport mahsulotlarini ko'paytirish, yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlarini rivojlantirish, hamda xizmat ko'rsatish sohasida raqamli iqtisodiyotni joriy etish orqali iqtisodiy ko'rsatkichlar sifat jihatdan ham yanada mustahkamlanishi mumkin. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, xorijiy va ichki investitsiyalar Buxoro viloyatining iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Biroq bu foydaning maksimal darajada bo'lishi uchun investitsiya siyosatini mahalliy ustuvor yo'nalishlarga moslashtirish, institutsional qo'llab-quvvatlash va tarmoqlar bo'yicha strategik rejalashtirish muhim ahamiyatga ega. Xalqaro ilg'or tajribaga asoslangan maqsadli hududiy investitsiya strategiyalari Buxoro viloyati va unga o'xshash hududlar rivojlanishini yanada tezlashtirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Soliyev, A. A. "Xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik" – TDIU Ilmiy axborotnomasi, 2019, №2.
2. Jumayeva Z.Q., "Favorable Investment Climate Formation Issues for Attracting Active Investments".

3. Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J-W. (1998). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? *Journal of International Economics*.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2017–2023).
5. Jahon banki (2023). *Uzbekistan Economic Update*.
6. Джумаева, З. (2025). ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ, ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ И ЕЕ АКТУАЛЬНОСТЬ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (3), 262-266.
7. Жумаева, З. К. (2019). АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА. ББК 65.0501 А 43, 190.
8. Жумаева, З. К. (2024). Инвестиционная Активность Как Основной Элемент Организационно-Экономического Механизма Маркетинга Территории. *Miasto Przyszłości*, 55, 1411-1417.
9. Джумаева, З.К., и Ш, К.М. (2025). О 'ZBEKISTONDA YENGIL SANOAT KORXONALARI MARKETING FAOLIYATI HOLATI TAHLILI. АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ИННОВАЦИЙ, 1 (7), 186-189.
10. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.
11. Жумаева, З. К. (2024). Мобильный Маркетинг Как Эффективное Средство Стимулирования Сбыта Товаров И Услуг. *Miasto Przyszłości*, 54, 697-702.
12. Жумаева, З. К. (2024). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ ИНДУСТРИЙ КАК ФАКТОР РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.
13. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.
14. Джумаева, З.К., и Гулямова, Н.Г. (2025). О 'ZBEKISTONDA MINTAQANI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH. ТЕОРИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ВСЕГО МИРА, 1 (5), 152-159.
15. Жумаева, З. К., & Ахмедова, Ф. Р. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(7), 323-330.
16. Jumayeva, Z. Q., & Matkarimov, G. (2025). MINTAQADA FAOL INVESTITSIYA SIYOSATINI IQTISODIYOT TARMOQLARINI O'SISHIGA TA'SIRI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(6), 205-212.
17. Джумаева, ZQ (2017). ТЕОРИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ НА РЫНКАХ ТРУДА РАЗВИТЫХ СТРАН. *Инновационное развитие*, (4), 64-66.
18. Qo'shshayev, I. A., & Jumayeva, Z. Q. (2025, May). BUXORO VILOYATIDA TURIZM RIVOJLANISHIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI. In *CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY* (Vol. 1, No. 2, pp. 145-149).